

УДК 341.6

Галіахметов Ігор Абзалович,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри приватного права
Юридичного інституту
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
e-mail: igor.ghaliahmetov@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0431-0394>

СПОСОБИ МИРНОГО ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

В даній статті розкрито способи мирного вирішення міжнародних конфліктів.

Визначено, що залежно від способу вирішення міжнародного конфлікту засоби (способи) вирішення міжнародних суперечок прийнято поділяти на дві групи. Перша група – дипломатичні способи. До них науковці відносять: переговори, посередництво, розслідування та примирення, оскільки сторони зберігають контроль над суперечкою і можуть прийняти або відхилити запропоноване врегулювання, як вони вважають за потрібне. Друга група – судові способи врегулювання міжнародних конфліктів, тобто способи, які передбачають залучення юрисдикційного суб'єкта. До них належать: арбітраж і судове врегулювання. Судове врегулювання передбачає передачу спору до Міжнародного суду чи іншого постійно діючого трибуналу, наприклад, Європейського суду з прав людини.

Особливу увагу акцентовано на ролі медіатора при вирішенні міжнародних конфліктів.

Головним принципом міжнародної медіації є «Нічого про нас, без нас» стало гаслом для забезпечення того, щоб усі питання зацікавлених сторін були розглянуті. Заохочення широких груп громадянського суспільства до підтримки мирного процесу створює сприятливе середовище та зазвичай призводить до більш стійкого результату.

Зазначається, що медіаторству як способу вирішення міжнародних конфліктів притаманні наступні особливості: 1) третя сторона повинна характеризуватися набором компетентнісних, комунікаційних, психологічних, авторитетних ознак; 2) є економічно ефективнішим як по часу так і по фінансовим, людським ресурсам; 3) може розглядатися як дисципліна чи професія в наукових колах і приватному секторі; 4) обмежене коло суб'єктів, які мають вплив на сторони конфлікту.

Завдання медіатора полягає в тому, щоб перетворити цей змагальний процес на процес вирішення проблем. У нашій звичайній практиці посередник стає співрозмовником із кожною стороною, щоб зрозуміти її основні інтереси та занепокоєння та допомогти їй відійти від укорінених позицій для вивчення інноваційних варіантів, які можуть задовольнити її інтереси, а також інтереси іншої сторони.

Ключові слова: міжнародний конфлікт, вирішення міжнародного спору, медіатор, міжнародний арбітраж, способи мирного вирішення міжнародних конфліктів.

Galiahmetov I. METHODS OF PEACEFUL RESOLUTION OF INTERNATIONAL CONFLICTS

This article describes the methods of peaceful resolution of international conflicts.

It was determined that, depending on the method of international conflict resolution, the means (methods) of international dispute resolution are usually divided into two groups. The first group is diplomatic methods. Scholars include negotiation, mediation, investigation, and conciliation because the parties retain control over the dispute and can accept or reject the proposed settlement as they see fit. The second group is judicial methods of settling international conflicts, that is, methods that involve the involvement of a jurisdictional subject. These include: arbitration and court settlement. Judicial settlement involves the transfer of the dispute to the International Court of Justice or another permanent tribunal, for example, the European Court of Human Rights.

Special attention is focused on the role of the mediator in resolving international conflicts.

The main principle of international mediation is "Nothing about us, without us" has become a slogan to ensure that all the issues of the interested parties are addressed. Encouraging broad groups of civil society to support the peace process creates an enabling environment and usually leads to a more sustainable outcome.

It is noted that mediation as a way of resolving international conflicts has the following features: 1) the third party must be characterized by a set of competence, communication, psychological, and authoritative features; 2) is more economically efficient both in terms of time and financial and human resources; 3) can be considered as a discipline or profession in academic circles and the private sector; 4) a limited range of subjects that have influence on the parties to the conflict.

The mediator's job is to turn this adversarial process into a problem-solving process. In our usual practice, the mediator becomes an interlocutor with each party to understand their core interests and concerns and to help them move away from entrenched positions to explore innovative options that can satisfy their interests as well as the interests of the other party.

Key words: international conflict, international dispute resolution, mediator, international arbitration, methods of peaceful resolution of international conflicts.

Постановка проблеми. Статутом ООН визначено основоположні принципи діяльності країн-членів учасниць ООН. Втім, діяльність таких країн може спричиняти виникнення міжнародних конфліктів. Способам вирішення даних міжнародних конфліктів є як мирне врегулювання, так і у разі неможливості

мирним способом вирішити конфліктну ситуацію – судовий спосіб.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання мирного врегулювання міжнародних суперечок були предметом дослідження наступних учених: Boisson de Chazournes, Laurence, Marcelo G. Kohen, and Jorge E. Viñuales, eds. *Diplomatic and Judicial Means of Dispute Settlement* (2012); Caflish, L. *Cent ans de règlement pacifiques des différends interétatiques* (2002); Collier, John, and Vaughn Lowe. *The Settlement of Disputes in International Law* (1999); Merrills, J. G. *International Dispute Settlement* (2005) та ін.

Мета статті – визначення та аналіз основних мирних засобів вирішення міжнародних конфліктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порядок мирного урегулювання міжнародних конфліктів визначений в ст. 2, 3 Статуту ООН і в більш широкому плані визначений у Манільській декларації про мирне вирішення міжнародних спорів. Витоки цього принципу можна простежити з першої Гаазької мирної конференції 1899 року, на якій було прийнято Конвенцію про мирне вирішення міжнародних суперечок. Друга Гаазька мирна конференція в 1907 році стала підставою для прийняття ще однієї Конвенції про мирне вирішення міжнародних спорів. У рамках Пакту Ліги Націй зобов'язання щодо мирного врегулювання міжнародних конфліктів було підкріплено мораторієм на застосування сили. Зобов'язання держав вирішувати свої розбіжності мирними методами набуло всієї своєї значущості, коли заборона застосування сили була остаточно сформульована Статуті ООН.

Міжнародна суперечка (конфлікт) може бути визначена як конкретна розбіжність щодо факту, закону чи політики, у якій претензія або твердження однієї сторони зустрічається з відмовою, зустрічним позовом або запереченням іншої сторони. У найширшому розумінні можна сказати, що міжнародний спір існує, коли така розбіжність залучає уряди, установи, юридичні особи (корпорації) або приватних осіб у різних частинах світу. Проте, суперечки, які в першу чергу стосуються цієї роботи, стосуються тих, у яких сторонами є дві або більше з приблизно 200 суверенних держав, на які зараз поділено світ.

Суперечки є неминучою частиною міжнародних відносин, так само як суперечки між окремими особами неминучі у внутрішніх відносинах. Як і окремі особи, держави часто хочуть того самого в ситуації, коли цього недостатньо. Крім того, як люди можуть не погоджуватися щодо способу використання річки, ділянки землі чи суми грошей, держави часто хочуть робити різні речі, але їхні претензії несумісні. Щоправда, одна сторона може змінити свою позицію, можуть знайтися додаткові ресурси, або при глибшому розгляді проблеми може виявитися, що всі можуть бути задоволені. Але ніхто не уявляє, що ці можливості можуть усунути всі внутрішні суперечки, і на них точно не можна покладатися на міжнародному рівні [1].

Згідно Манільської декларації про мирне вирішення міжнародних спорів способами мирного вирішення міжнародних конфліктів є: переговори, обстеження, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд, звернення до регіональних угод чи органів чи інших мирних засобів.

Розглянемо більш детально визначені способи.

Посередництво є найбільш поширеною формою позасудового вирішення міжнародних конфліктів. Якщо сторони міжнародного спору не можуть вирішити його шляхом переговорів, втручання третьої сторони є можливим засобом виходу з глухого кута та вироблення прийнятного рішення. Таке втручання може приймати різні форми. Третя сторона може просто заохочувати країни-учасники конфлікту відновити переговори або не робити нічого, окрім надання їм додаткового каналу зв'язку. У таких ситуаціях кажуть, що посередник надає «добрі послуги». З іншого боку, дорученням може бути розслідування суперечки та надання сторонам набору формальних пропозицій щодо її вирішення. Між добрими послугами та примиренням лежить форма діяльності третіх сторін, відома як «посередництво».

Як і «добрі послуги», посередництво є, по суті, доповненням до переговорів, але з посередником як активним учасником, уповноваженим і, справді, очікуваним, висувати нові пропозиції та тлумачити, а також передавати пропозиції кожній стороні іншій. Що відрізняє цей вид допомоги від примирення, так це те, що медіатор зазвичай пропонує пропозиції неофіційно та на основі інформації, наданої сторонами, а не на основі незалежних розслідувань, хоча на практиці такі відмінності, як правило, розмиті. Тому в конкретному випадку може бути важко провести межу між посередництвом і примиренням або точно сказати, коли закінчилися добрі послуги та розпочалося посередництво [1].

Наступним способом позасудового урегулювання міжнародного конфлікту є **запит**. Якщо розбіжності між державами щодо певного факту, закону чи політики є настільки серйозними, що спричиняють міжнародну суперечку, їхні погляди з даного питання може бути важко або неможливо узгодити. У такому випадку одна або обидві сторони можуть відмовитися від обговорення питання на тій підставі, що їхня позиція «не підлягає обговоренню». Крім того, переговори можуть тривати роками, поки одна зі сторін не відмовиться від своїх претензій або не втратить терпіння та спробує нав'язати рішення силою. З цього випливає, що переговори, навіть за допомогою добрих послуг або посередництва, не можуть розглядатися як адекватний засіб вирішення всіх міжнародних спорів.

Досвід держав, як і окремих осіб, показує, що ризики тупикової ситуації значно зменшуються, коли до суперечки втягується незацікавлена третя сторона, яка надає сторонам об'єктивну оцінку. На міжнародному рівні було розроблено низку методів досягнення цього. Метод, який розглядається в цьому розділі, називається «запит» [1].

Примирення визначається як спосіб втручання третьої сторони на формальну правову основу та інституціоналізує його в порівнянні, але не ідентично розслідуванню чи арбітражу. Оскільки встановлення фактів, яке є суттю розслідування, може бути або не бути важливим елементом у примиренні, тоді як пошук термінів, «які можуть бути прийняті» сторонами, але не є обов'язковими для них, створює різкий контраст з арбітражем. і нагадування про зв'язок між примиренням і посередництвом [1].

Зазначимо, що перший договір про міжнародне примирення, який передбачав примирну процедуру, було укладено між Швецією та Чилі в 1920 році. Однак у ній акцент був зроблений на запитах, і єдине посилання на примирну процедуру міститься в статті, яка висуває її як необов'язкову процедуру. Ряд договорів приблизно в цей час розглядали питання примирення подібним чином, хоча в інших йому відводилося більш помітне місце. У 1921 році, наприклад, примирення та арбітраж були визначені як альтернативні засоби врегулювання в договорі між Німеччиною та Швейцарією.

Слід відзначити, що з огляду на договірну природу і розслідування, і примирення є дипломатичним засобом вирішення міжнародних суперечок. Розслідування має на меті з'ясувати факти, що лежать в основі міжнародного спору, здійснене комісією з розслідування, тоді як примирна комісія має на меті дослідити факти та відповідні питання та представити конкретні рішення спору погоджувальною комісією. Розслідування та примирення проводяться неупередженими та незалежними особами. Результат не є обов'язковим для сторін спору.

Як окрема форма переговорів є міжнародна медіація.

Після прийняття рішення про посередництво посередники ООН часто вважали корисним досягти згоди щодо процедурних домовленостей перед початком обговорення по суті. У рамковій угоді зазвичай встановлюється, хто буде складати переговірні групи; хто буде посередником; його або її право спілкуватися з будь-якою групою, яку вважають корисною; і як буде структуровано посередництво (через прямі чи непрямі переговори або обидва). Умови договору часто зобов'язують сторони не відмовлятися від переговорів в односторонньому порядку. А, навпаки, умови досягнення згоди щодо місця проведення, порядку денного та часових рамок, а також процедур взаємодії із засобами масової інформації.

Рішення про те, кого залучити до процесу посередництва та як їх залучити, має фундаментальне значення. Загалом, процес має бути максимально інклюзивним, оскільки виключені сторони мають більшу мотивацію діяти як спойлери. Одним із засобів балансування ворогуючих сторін є залучення широкої групи широко поважних громадян, таких як старійшини, вчені та лідери жіночих і релігійних груп. Але це створює дилему, оскільки медіація, як правило, ускладнюється зі збільшенням кількості сторін. Таким чином, необхідні інноваційні підходи, щоб гарантувати, що голоси громадянського суспільства будуть повністю почуті, і права біженців, внутрішньо переміщених осіб та інших жертв конфлікту, а також тих, хто традиційно маргіналізовані, враховуються.

Головним принципом міжнародної медіації є «Нічого про нас, без нас» стало гаслом для забезпечення того, щоб усі питання зацікавлених сторін були розглянуті. Заохочення широких груп громадянського суспільства до підтримки мирного процесу створює сприятливе середовище та зазвичай призводить до більш стійкого результату.

Без допомоги кваліфікованого посередника сторони зазвичай сприймають переговори як процес торгу, який переносить їхню боротьбу за владу з військової арени за стіл переговорів. Прагнучи виграти за столом те, що вони не змогли виграти на полі бою, вони просувають свої позиції (рішення) і сперечаються проти позицій іншої сторони, часто використовуючи низку тактик примусу, щоб змусити інший – піти на поступки, включаючи взаємні звинувачення, погрози, ультиматуми та відхід. Однак така тактика зазвичай має зворотний ефект, змушуючи іншу сторону реагувати так само й зупиняючи процес.

Завдання медіатора полягає в тому, щоб перетворити цей змагальний процес на процес вирішення проблем. У нашій звичайній практиці посередник стає співрозмовником із кожною стороною, щоб зрозуміти її основні інтереси та занепокоєння та допомогти їй відійти від укорінених позицій для вивчення інноваційних варіантів, які можуть задовольнити її інтереси, а також інтереси іншої сторони. Поступово впроваджуються нові ідеї та вивчаються міжнародні стандарти, практики та моделі. Більш перспективні варіанти уточнюються медіатором на основі відгуків сторін і об'єднуються до досягнення взаємоприйнятної згоди з кожного або всіх питань. Поступове формування впевненості та подальше покращення атмосфера, яка виникає завдяки послідовним успіхам, а також допомагає підштовхнути неохочих сторін до пристосування. Структура медіації також впливає на результат.

Посередники ООН віддають перевагу човниковим або непрямим переговорам, а не спільним засіданням з усіма сторонами, оскільки останні є більш конфронтаційними — оскільки сторони відчувають спокусу перефразувати минуле, переформулювати та виправдати свої добре відомі позиції та вступити в обмін око за око. Оскільки медіатори зазвичай хочуть допомогти сторонам відійти від укорінених позицій і дослідити інноваційні варіанти, непрямі переговори зазвичай вважаються більш продуктивними, доки не досягається більший рівень впевненості. Після достатнього вивчення та дослідження інтересів і варіантів посередники часто подають єдиний текст переговорів обом сторонам і просять їх запропонувати зміни. Після подальшого обговорення, щоб з'ясувати проблеми, посередник переглядає проект і знову представляє його для коментарів, поки в ітераційному порядку текст не перетвориться на щось, що зможуть прийняти всі сторони. Однак потрібно достатньо часу, щоб переконатися, що сторони відчувають причетність до процесу

та результату. Незважаючи на те, що окремі домовленості можуть бути досягнуті з різних пунктів порядку денного, більшість посередників Організації Об'єднаних Націй приймає правило «нічого не погоджено, поки все не погоджено», щоб гарантувати, що свобода для компромісів щодо пріоритетних питань залишається [2].

Медіація не закінчується після підписання угоди. Офіційні та неофіційні добрі послуги або посередництво необхідні протягом усього впровадження. Різні аспекти угоди, такі як відновлення безпеки та основних послуг; роззброєння, демобілізація та реінтеграція; повернення біженців та внутрішньо переміщених осіб; просування прав людини; реформа сектору безпеки; захист дітей; прийняття конституції; проведення виборів; відбудова установ; створення механізмів правосуддя перехідного періоду; і відновлення економіки, розглядаються в різний час, і деталі потрібно обговорити та ретельно розташувати.

У цьому контексті, як і в будь-якому іншому, важливо розуміти інтереси сторін і шукати інноваційні способи вирішення їхніх проблем. Деякі з цих питань можна вирішити за допомогою встановленого механізму вирішення спорів, але інші вимагають ширшого діалогу між різними групами суспільства.

Отже, медіаторству як способу вирішення міжнародних конфліктів притаманні наступні особливості:

- 1) третя сторона повинна характеризуватися набором компетентнісних, комунікаційних, психологічних, авторитетних ознак;
- 2) є економічно ефективнішим як по часу так і по фінансовим, людським ресурсам;
- 3) може розглядатися як дисципліна чи професія в наукових колах і приватному секторі;
- 4) обмежене коло суб'єктів, які мають вплив на сторони конфлікту.

Недоговірним способом урегулювання міжнародної суперечки є **арбітраж**. Який, навпаки, вимагає від сторін самостійно створити механізм для розгляду суперечки або серії суперечок між ними. Історично арбітраж був першим, хто розвинув і став джерелом натхнення для створення постійних судових установ. Тому цей розділ буде зосереджений на попередній установі [1].

Є декілька форм міжнародного арбітражу. Незалежно від того, чи розробляють держави загальне зобов'язання щодо передачі майбутніх суперечок до арбітражу, чи ведуть переговори щодо компромісу (угоди) щодо розгляду суперечки, яка вже виникла, першим кроком є визначення типу суду, який буде призначено. Однією з можливостей є створення комісії, що складається з рівної кількості національних арбітрів, призначених сторонами, і нейтрального члена (або арбітра), якому передаються справи, якщо національні члени не можуть дійти згоди. Витоки цієї форми арбітражу, який часто використовується для розгляду позовів, пов'язаних із заподіянням шкоди іноземцям [1].

Висновки. Отже, залежно від способу вирішення міжнародного конфлікту засоби (способи) вирішення міжнародних суперечок прийнято поділяти на дві групи.

Перша група – дипломатичні способи. До них науковці відносять: переговори, посередництво, розслідування та примирення, оскільки сторони зберігають контроль над суперечкою і можуть прийняти або відхилити запропоноване врегулювання, як вони вважають за потрібне.

Друга група – судові способи урегулювання міжнародних конфліктів, тобто способи, які передбачають залучення юрисдикційного суб'єкта. До них належать: арбітраж і судове врегулювання. Судове врегулювання передбачає передачу спору до Міжнародного суду чи іншого постійно діючого трибуналу, наприклад, Європейського суду з прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Merrills J. G. International Dispute Settlement. Cambridge University Press, June 2012. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139165488>
2. Report of the Secretary-General on enhancing mediation and its support activities. Distr.: General 8 April 2009. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SGReport_EnhancingMediation_S2009189%28english%29.pdf

REFERENCES:

1. Merrills, J. G. (2012) International Dispute Settlement. Cambridge University Press, Retrieved from: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139165488> [In English].
2. Report of the Secretary-General on enhancing mediation and its support activities. (2009). Retrieved from: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SGReport_EnhancingMediation_S2009189%28english%29.pdf

Стаття надійшла до редакції: 11.05.2021